

R E C E N Z I J O S

AUŠRA NAVICKIENĖ

PRIE KNYGOTYROS IŠTAKŲ

Lietuvos knygos tyrinėtojams gerai žinomi lenkų mokslininkės Annos Źbikowskos-Migon darbai apie XVIII a. mokslinę knygą, Šviečiamosios epochos mokslo, mokslo apie knygą istoriją. Šiai problematikai skirta ir 1989 m. Varšuvoje išleista „Knygos istorija XVIII a. Bibliologijos pradmenys“. Joje nagrinėjamas knygotyros, kaip savarankiškos mokslinės disciplinos, atsiradimas, įvairiais aspektais analizuojami jos formavimąsi nulėmę XVIII a. knygos istorijos darbai. Publikacija yra vienas iš nedaugelio XVIII a. knygos istoriografijos tyrinėjimų tiek lenkų, tiek pasaulinėje literatūroje.

Ieškodama atsakymo į klausimą, kaip istoriniai knygos tyrimai veikė knygotyros atsiradimą, autorė rėmėsi XVIII a. knygos istorijos spausdintais darbais ir gausia literatūra vokiečių, anglų, prancūzų, italų, čekų, rusų, lenkų ir lotynų kalbomis (apie 500 pozicijų). paieškos bibliotekose, XVIII a. bibliografijose A. Źbikovskai-Migon padėjo sukaupti apie 650 to meto knygos istorijos darbų, kurie tapo ir tyrimo objektu, ir patikima šaltinių baze. Jiems priskiriami ir atskirais leidiniais išleisti darbai, ir straipsniai periodiniuose leidiniuose, ir stambesnių veikalų ištraukos. Abėcėlinio sąrašo forma jie pateikiami prieduose ir sudaro savarankišką XVIII a. knygos istorijos darbų bibliografiją su trumpomis autorių biogramomis.

Šaltinius gerokai papildytų ir išplėstų nepublikuoti knygos istorijos darbai, tačiau autorė atsiribojo nuo jų, galbūt palikdama juos vėlesniems tyrinėjimams ar tyrinėtojams.

Knygą sudaro įvadas ir 7 skyriai, kuriuos papildė priedai, iliustracijos ir pavardžių rodyklė.

Pirmuose dviejuose skyriuose nurodomos mokslo apie knygą atsiradimo sąlygos ir reiškiniai, darę įtaką jos mokslinei refleksijai. Čia trumpai aptariama knygų produkcija ir jos platinimas, knygos darbuotojų profesionalizacijos procesas, bibliografijos ir bibliofilijos būklė, to meto bibliotekos, bibliotekininkystė ir skaityba. Skyriuje „Žinios apie knygą ir jos istoriją XVIII a. moksle“ pateikti detalūs duomenys apie knygotyros problematiką Šviečiamosios epochos istorijos ir meno istorijos darbuose, apibūdinamos istorijos mokslo orientacijos, parodomas „Istorijos“ skyriaus atsiradimas tuometinėse raštijos ir mokslų klasifikacijose bei universitetinio mokymo procese, istorinės kūrybos temos.

² Źbikowska-Migon A. Historia ksiązki w XVIII wieku. Początki bibliologii. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989. 399 ss., nbl. 1, tabl. 8, ilustr., ind.

Trečiamieji skyriuje analizuojami knygos istoriografijos subjektai, t. y. XVIII a. knygos istorijos darbų autoriai. A. Žbikovska-Migon išskyrė 380 XVIII a. knygos darbuotojų, paskelbusių bent po vieną publikaciją. Jie aptariami pagal tautybę (dominojo vokiečių tyrinėtojai), luominę priklausomybę, išsilavinimą, apibūdinamos institucijos, globojusios tyrinėtojus, jų susitelkimo centrai. Dauguma knygos tyrinėtojų priklausė miestiečių luomui, tačiau buvo ir kilmingų aristokratų ar bajorų šeimų palikuoniu. Vieni jų – savamoksliai, kiti turėjo universitetinį išsilavinimą, teologijos, filologijos ar teisės studijų baigimo diplomus. XVIII a. knygos veikėjų mokymuisi ir bendradarbiavimui ypač svarbūs buvo asmeniniai kontaktai, ir juos jie palaikė keliaudami ar susirašinėdami. Tuo metu knygą tyrinėjo įvairių knygos veiklos sričių specialistai, universitetų dėstytojai, gimnazijų mokytojai, kurių dauguma kartu buvo ir bibliotekininkai. Tačiau tuo domėjosi gydytojai, pirkliai, teisininkai. Inspiracijų ir institucijų paramos savo darbams jie ieškojo universitetuose, mokyklose, mokslinėse draugijose, įvairių mokytojų įstaigų, dvarų, vienuolynų, bažnyčių bibliotekose.

Svarbiausią knygos dalį sudaro ketvirtas, penktas ir šeštas skyriai, kuriuose aprašomi autorės nustatyti XVIII a. knygos istorijos darbai pagal jų tyrimo objektą. Skyriuje „Knyga ir jos sudedamosios dalys kaip XVIII a. istorinių bibliologijos tyrimų objektas“ A. Žbikovska-Migon apibendrino tuometinių knygos tyrimų motyvą, aptarė XVIII a. knygos sąvokos apibrėžimus, išskyrė knygos ir jos sudedamųjų dalių (popieriaus, rašto, iliustracijų, įrišimo) tyrinėjimų bendras tendencijas ir apibūdino konkrečius šios tematikos darbus. Kitą skyrių – „Spaudos istorija XVIII a. bibliologijos raštuose“ – autorė skyrė spaudos istorijos tyrinėjimams apibūdinti, aptarė jų vietą tarp kitų knygos istorijos darbų, tyrimo metodų raidą, tipografinio tyrimo metodo atsiradimą, išanalizavo konkrečius darbus apie spaudos pradžią, inkunabulius, regioninius spaudos istorijos tyrimus, darbus, skirtus pavieniams spaudiniams ar spaudinių tipams, tuometinius spaustuvininkų žodynus ir biografinius darbus, apibendrinančių tyrinėjimų bandymus. Skyriuje „Knygos platinimo ir jos panaudojimo istorija XVIII a. bibliologijos raštuose“ aptariami knygos tyrinėjimai, kuriuose buvo nagrinėjama knygų prekybos problematika, cenzūros ir knygų draudimų istorija, bibliotekų istorija, pirmieji knygos panaudojimo ir skaitybos istorijos tyrimų bandymai.

Knyga baigiama septintu skyriumi. Jame pateiktas Šviečiamosios epochos mokslas apie knygą istoriografijos įvertinimas, aptariami knygotyros metodologijos ir terminologijos klausimai.

Pagrindinis autorės teiginys, kad pirmosios refleksijos apie knygą radosi istoriniuose, biografiniuose bei bibliografiniuose darbuose, atrodo teisingas ir įtikinamai pagrįstas. Tyrinėtoja neidealizuoja aptariamos mokslo srities tuometinio lygio ir pabrėžia, jog XVIII a. knygotyros darbai dažniausiai buvo kuriami didelių knygų rinkinių bazėje, jiems buvo būdingi bendrieji XVIII a. mokslo bruožai, pavienių faktų gausumas ir praktinis didaktinis pobūdis. Susiję su literatūros ar raštijos istorija, išaugę iš praktinio knygos pažinimo to meto istoriniai knygos tyrinėjimai dar neaptarė knygos funkcijų klausimų. Tačiau didelis domėjimasis biografika nulėmė XVIII a. knygos mokslo ryšius su mokslu apie žmogų atsiradimą. Autorė aptaria ir kitus naujos disciplinos formavimosi pasireiškimus: naujos terminologijos kūrimąsi, naudojamus tyrimo metodus, tiek pasiskolintus iš kitų mokslų (rašties analizė,

šaltinių kritiką, lyginamąjį, filologinį, geografinį, statistinį metodus), tiek būdingus knygotyrai (bibliografinį, tipografinį, proveniencijų metodus), apibendrinančių darbų kūrimo bandymus, ryškiausiai iš jų įvardydama M. Deniso darbą „Einleitung die Bucherkunde“ (1777–1778). Atsižvelgdama į XVIII a. istorijos reikalavimus, tyrinėtoja ir knygos istoriografijoje ieško tautiškumo užuomazgų.

Annos Žbikovskos-Migon darbas, skirtas Šviečiamosios epochos knygos istorijos šaltiniams, praturtina ne tik knygotyros mokslo istoriją, bet ir XVIII a. kultūros ir mokslo istoriją. Autorės sukaupė knygos istorijos šaltiniai, jų analizė ir apibendrinimai yra svarbus etapas tyrinėjant knygotyros atsiradimo problemas.